

В. ШЕНДЕРОВСЬКИЙ

Інститут фізики НАН України
(Просп. Науки, 46, Київ 03028)

КІЛЬКА СПОМИНІВ ПРО МАРАТА ТЕРЕНТІЙОВИЧА ШПАКА

УДК 539

Вочевидь, моє знайомство з одним із чільних науковців і талановитих організаторів наукової діяльності провідного інституту Академії наук УРСР Маратом Терентійовичем Шпаком почалося з моїм приходом до цієї наукової установи – Інституту фізики – наприкінці 1967 року. Саме так можна твердити нині, після майже 60-річної праці в цьому інституті. Директором інституту на той час була Антоніна Федорівна Прихотько – академік АН УРСР, талановитий фізик-експериментатор, у групі якої виростили згодом такі видатні науковці інституту, як Михайло Бродин, Марат Соскін, Марат Шпак, Сергій Рябченко, Михайло Курик та багато інших, дещо молодших. Часто в інституті бував (керував відділом теоретичної фізики) академік АН УРСР Олександр Давидов, серед теоретиків знайомими вже були Валентин Вінецький, Володимир Машкевич, Вадим Владимиров, Петро Томчук, Ернст Пашицький... В інституті панувала творча наукова атмосфера (не треба забувати ще великий гурт вчених нашої “сімки”).

Спочатку (з 1965 року) я працював (згідно з розподілом після закінчення університету) в Інституті напівпровідників АН УРСР, у теоретичному відділі академіка Соломона Пекаря, потім деякий час у відділі Сергія Свешнікова (згодом директора, академіка АН УРСР). За доброю порадою Михайла Васильовича Курика я успішно вступив до аспірантури під керівництвом Петра Михайловича Томчука (світла пам'ять цим обом моїм згодом колегам і друзям).

Після закінчення аспірантури (у 1970 році) мене працевлаштували на роботу в нашому інституті. Звісно, що таке рішення не могло бути ухва-

лене без підтримки дирекції і самого директора Марата Шпака, якого було обрано на цю посаду саме цього ж року. Вже трохи більше ніж через рік я успішно захистив кандидатську дисертацію, присвячену створенню теорії явищ перенесення в напівпровідниках з низькою симетрією і вузькою забороненою зоною. Головою вченої ради був Марат Терентійович. Захист дисертації на той час був важливою подією в інституті. Згадую, що на тій же вченій раді захистив свою кандидатську роботу і мій колега Віктор Агейкін (науковий керівник – Юрій Григорович Птушинський, заступник директора інституту), і ми всі разом відзначали (майже половина співробітників інституту) цей наш науковий успіх у ресторані на Хрещатику.

Далі мої зустрічі з Маратом Терентійовичем були частішими, оскільки після захисту дисертації мене було обрано на посаду голови профспілки інституту. Цікава склалася ситуація на той час в інституті: всі три головні керівники інституту були випускниками Чернівецького університету: Марат Шпак – директор, Михайло Курик – керівник партійної організації і я – голова профкому інституту. На той час найбільш важливим у діяльності профспілки було забезпечення житлом співробітників інституту. Для інституту квартир і кімнат виділяли мало, а в черзі отримати бодай якесь житло було більше сотні науковців. І ці питання без підтримки і розуміння з боку Марата Терентійовича не можна було справедливо вирішувати. Він завжди розумів мої аргументи (пропозиції профкому), і в нас практично не було ніяких непорозумінь, навіть у таких випадках, як покращення житлових умов провідним науковцям (професору Марку Давидовичу Габовичу (пам'ятаю, як він інколи читав мені вірші Стуса та інших поетів) чи перспективному науковцю-теоретику Петру Михайловичу Томчуку).

З Маратом Терентійовичем було цікаво спілкуватися на різні теми, він був людиною великої еру-

Цитування: Шендеровський В. Кілька споминів про Марата Терентійовича Шпака. *Укр. фіз. журн.* **71**, № 4, 418 (2026).

© Видавець ВД “Академперіодика” НАН України, 2026. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

50-річчя Петра Томчука. 1984 р. Верхній ряд (зліва направо): В. Шендеровський, В. Бондар, І. Дикман, П. Баранський, Ю. Птушинський, Р. Федорович. Нижній ряд: В. Шеховцов, П. Томчук, М. Шпак

50-річчя Петра Томчука. 1984 р. Ресторан "Метро". Зліва направо: В. Шеховцов, Ю. Птушинський, М. Шпак, В. Вінецький, П. Томчук, В. Шендеровський

диції, без сумніву, патріотом і знавцем історичного минулого української культури.

На початку 90-х років знову почастишали наші зустрічі з директором інституту. Згадаю кілька подій. Найперше, це відзначення ювілею мого шефа Петра Михайловича Томчука – 50-річчя від дня народження. Марат Терентійович високо цінував цього науковця як талановитого фізика-теоретика і одного з чільних працівників інституту. Свого часу (в 1973 році) Марат Терентійович підтримав пропозицію Олександра Сергійовича Давидова, щоби відділ теоретичної фізики очолив саме Томчук (хоча були і інші пропозиції, наприклад, від Антоніни Федорівни Прихотько). Це відзначення відбулося в 1984 році й стало важливою подією в науковому житті інституту.

На той час я вже підготував до захисту докторську дисертацію, і підтримка Марата Терентійовича для мене була важливою. Це було суттєво, бо через певні обставини, які склалися в інституті, я не вважав оптимальним її захист у Києві. Ці обставини були зумовлені неадекватною поведінкою одного з наших співробітників, що коштувало здоров'я багатьом нашим науковцям, завдало шкоди колективу загалом і самому Марату Терентійовичу. Але то історія давно минулих літ.

Зрештою, я захистив докторську дисертацію у Вільносі в 1984 році, Марат Терентійович став академіком АН УРСР (у 1990 році), Петро Михайлович став членом-кореспондентом НАНУ (у 2000 році).

Вдячний долі, що мав щастя працювати поруч з такими видатними особистостями нашого інституту, талановитими науковцями і патріотами України. Світла і вічна їм пам'ять!